

1773998

~~4.6240~~

ПЛУЖАНИН

1927
342^{9/2}

ЦЕНТРАЛЬНА
НАУКОВО-УЧБОВА
БІБЛІОТЕКА.
1773998

8 (12)

1927

СЕРПЕНЬ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

ПРОДОВЖУЄТЬСЯ ПРИЙОМ ПЕРЕДПЛАТИ
НА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ
І КРИТИЧНИЙ МІСЯЧНИК

П Л У Ж А Н И Н

ЗА РЕДАКЦІЮ:

А. Головка, В. Мисика, А. Нанова, С. Пилипенка
і Т. Степового.

ЗМІСТ № 7 (11)

В. Бобинський. — Чернозем — (поезії)
Ол. Ведміцький. — В полях — (поезії)
Ол. Свекла. — «На комуни йшли» — (повість)
Л. Первомайський. — З подорожі — (поезії)
Л. Ляшенко. — Максимова віра — (нарис)
Р. Троянкер. — Тато мій замучений — (поезії)
І. Андрієнко. — Зустріч — (оповідання)
В. Реймонд. — На зрубові — (оповідання)
Л. Первомайський. — З циклу «Холодна гора» — поезії)
А. Гак. — Від Києва до Дніпрельстану
О. Хотиненко. — Вечір — (поезії)
А. Машкін. — В боротьбі за кваліфікацію
Ю. Савченко. — Лірика болю й безсилої віри
С. Кравців. — І. Нечуй-Левицький
В. Сонцвіт. — Постичний стиль сучасної Зах. Європи
М. Самусь. — Макс. Богданович — (згадка)
М. Марусик. — «Бог» Панча і Всев. Іванова
Поточні нотатки, Хроніка, Бібліографія, Почтова
скринька

ПЕРЕДПЛАТА ПРОДОВЖУЄТЬСЯ

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

на 1 рік 4 крб. 50 коп.

на 3 міс. 1 крб. 35 коп.

на 6 міс. 2 крб. 50 коп.

на 1 міс. — 45 коп.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЄ:

ГОЛОВНА КОНТОРА СЕКТОРУ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ
ДЕРЖАВНОГО ВИДАВНИЦТВА УКРАЇНИ

Харків, Сергіївська пл., Московські ради, 15

ЗМІСТ № 8 (12)

	Стор.
О. Блок — Дванадцять — поема	3
М. Савицький — На Алдані	10
А. Павлюк — Вогонь	15
І. Андрієнко — У рибальському закутті	16
Мих. Мік. — Градовиця — поезії	27
Мих. Мік. — Такі знесені рядки листа — поезії	27
Р. Гудало — Діти з левадів	28
О. Хотиненко — Вже не хвилюється жито високе — поезії	35
Шолом - Алейхем — Напої мого брата Елія	36
І. Волькер — Весна — поезії	4)
М. Годованець — До міста	41
П. Тиховський — До історії байки на Україні як літературного жанру	42
Т. Степовий — Соціальні та індивідуальні чинники мистецтва	47
В. Чердинченко — Нарис з історії одного твору	49
А. Сікклер — Перший лорд від літератури	52
Г. Іваниця — Матеріали до методики ознайомлення з поняттями „тема“, „сюжет“, „фабула“	54
 Бібліографія: Г. Майфет — Я. Савченко. Поети й белетристи — 58; Т. С. — Р. Гадзінський. Фрагменти стихії — 60; О. Шиманський — Л. Полярний. Останній перевал — 60; Юр. Савченко — Ів. Франко. Зів'яле листя — 61; Ю. Кастаньета — Прох. Воронін. На зажинках — 62; Мих. Биковець — П. Алампієв. Як хлопці бога шукали — 64; Мих. Биковець — П. Юрченко. Не словом, а ділом. — С. Баско. На зміну — 64; А. к. — Ю. Вухналь. По злобі — 65; А. Г. — С. Божко. Чабанський вік — 65; Микола Самусь — Сміх та жарти — 67; Ів. Капустянський — Веселий оповідач — 68.	
Хроніка: по Україні, по Зах. Україні, по СРСР, за кордоном — 69 — 78; Наше листування — 79.	

ВІД РЕДАКЦІЇ:

1. Редакція залишає за собою право скорочувати статті й робити зміни редакційного характеру.
2. Рукописи мусять бути чітко написані (краще надруковані на машинці) на однім боці аркуша.
3. Передрук стат. і хронік. матеріалу з „Плужанина“ дозволяється робити при умові точного позначення джерела. Передрук художнього матеріалу — лише за згодою редакції чи автора.
4. Редакція не відповідає на листи, коли для відповіді не додано листівки або марок. Невикористовані твори переходять не довше 1/2 року. Для повернення їх треба надсилати марок на 8 — 18 коп.

Адреса редакції: Харків, вул. Лібкнехта, 31 „Плужанин“

СПІЛКА СЕЛЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ПЛУГ

~~K-6561~~

~~4/5270~~

ПЛУЖАНИН

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ
І КРИТИЧНИЙ МІСЯЧНИК

ЗА РЕДАКЦІЄЮ:

А. ГОЛОВКА, В. МИСИКА, А. ПАНОВА,
С. ПИЛИПЕНКА і Т. СТЕПОВОГО

РІК ТРЕТІЙ

1927
3492/4

ЦЕНТРАЛЬНА
НАУКОВО-УЧБОВА
БІБЛІОТЕКА.
П 73998

1927

СЕРПЕНЬ

№ 8 (12)

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

59.68

[89179(05), 1927"]

ДВНАДЦЯТЬ

Переклад В. Сосюри

1

Чорний вечір,
білий сніг.
Вітер збиває людину з ніг,
вітер, вітер
по усьому світу!..
Як закрутить вітер
білий сніжок,
а під ним льодок.
Віє, меле...
тільки пройде хто
і впаде,

ой, леле!

Мур на мурі в гору,
поміж них — канат,
а на н'м — плакат:
„Влада вся встановчим зборам!“
А старенька метушиться і плаче,
бо не втямить ніяк, що це значить,
чому такий величезний шмат
угорі під вітром гуде,
теліпається марно ще й досі?
Скільки б вийшло онуч для дітей,
коли кожний роздягнений, босий.
І куркою старенька
повзе через намет:
— Нас у гріб, ой, ненько
більшовик жене!
В'яне в тривозі
даль од заgrav,
і буржуй на розі
зовсім охляв.
Це хто? Аж на плечі волосся
і щось він під ніс бубонить:
— Іуди!
— Загинула Росія!
це мабуть письменник —
піїт...
А он і довгогривий
од снігу, мов осліп...
Чому ж ти нещасливий,
товаришу піп?
Згадай, як бувало
ти йшов, гей, гей...

і пузо сіяло
хрестом на людей.
Он бариня в каракулі,
до другої,—мов креп:
— Ой, плакали ми плакали!
спіткнулась, і... геп!
Ой, ай,
тягни, підіймай!
Вітер веселий
усім на зло
крутить і стеле...
Чи місто, чи село?
Тисне, рве і носить
плакати угорі:
„Влада вся встановчим зборам!“
і слова доносить:
... І у нас були збори...
... Ось у цім дому...
... Обсудили
і ухвалили:
Один раз — десять, на ніч — двадцять п'ять...
... І менше ні з кого не брать...
... Ходім спать...
Чорний вечір,
біла вулиця.
Один нетяга
до муру тулиться,
та вітер свистить і лютує.
Ех, бідолаго!
підходь —
поцілую...
Хліба!
... Обрубки руки...
Проходь.
Еч, який!
Дико чорніє небо.
А лють наростає така,
що серце мов вир,
мов остання жага...
Товаришу, не лови
гав!

2

І сніг і вітер... туманна путь
кудись дванадцяттеро йдуть.
Рушниць вилискують ремні,
навколо їх: огні, огні...
В зубах цигарка, блином картуз,
на спину б треба бубновий туз.
Гей, свобода, свобода!
Нумо, хлопці, без хреста!
Ех, ех, без хреста!
Холодно, товаришу, холодно!

— А Ванька з Катькою в шинку,
— у неї керенки в чулку.
— Ну й субчик Ванька, ну ж і гад
— колись був наш, а став салдат.
— Ну, Ванька, сукин син буржуй
мою попробуй поцілуй.
Гей, свобода, свобода!
Нумо, хлопці, без хреста!
Катька з Ванькою, гай, гай,
що там роблять, одгадай.
Кругом — огні, огні, огні...
Через плече — рушниць ремні...
Революційний тримайте хід,
не спить наш ворог біля воріт.
Ти будь, мій друже, не боягуз,
ми розстріляєм з тобою Русь
і печену,
і свячену
й товстозадую!
Ех, ех без хреста
тра - та - та - та,
тра - та - та!

3

Як пішли наші хлоп'ята
до червоних послужить,
до червоних послужить,
буйну голову зложить.
Ех, ти горе, горенько!
В серці біль один...
Шинель моя не латана,
австрійський карабін!
Ми на горе всім буржуям
світовий пожар роздуєм,
світовий пожар в крові —
господи благослови!

4

— Бережись! Візник кричить.
Ванька з Катькою летить
Ще й ліктричний лихтарьок
світить, світить на сніжок.
У шинелі він салдацький,
на лиці фасон дурацький.
Він жартує і сміється,
чорним вусом задається.
Ванька хлюст не ловить гав,
на усе він наплював.
Сани мчать у тьму безкраю,
Катьку Ванька обнімає.
От так Ванька! Все він може,
а вона сидить як рожа.
Сани в тьму безкраю мчать,
ах, ти Катю, моя Кать!

5

Ой, лишив у тебе, Катю,
шрам на шиї ніжик мій.
Під грудьми у тебе, Катю,
шрам од ножика другий.
Ех, ех, потанцюй!
Я куплю, а ти цілуй!
Дорогі вбрання носила
у шовках і кружевах,
з офіцерами ходила
і блудила з ними, ах!..
Тільки ще раз поблуди,
вип'ю з серця я руди!
Пам'ятаєш офіцера,
наказав він довго жить...
Що? Забула вже, холеро!?.
Може пам'ять освіжить?..
Ех, ех, освіжи,
спать з собою положи!
Панські гетри ти носила,
їла шоколад міньйон,
з офіцерами ходила,
а тепер новий закон?
Ех, ех, согріши!
буде гарно на душі!

6

І знов копитами шумить...
Візник гукає і летить.
Стій, стій! Антоне помогай!
Ти, Петре, ззаду забігай!
Трах-тарарах-тах-тах-тах-тах!..
І тільки курява в очах!..
За візником гуде, мов гай...
І Ванька — з ним... — Стріляй, стріляй!..
Трах-тарарах!.. Хай знає гад,
як одбивать чужих дівчат.
А Катька де?.. Лежить в крові...
і половина голови...
„Що Катька?! З'їла! Ні гу-гу...
Лежи, падлюко, на снігу“.
Революційний тримайте хід,
не спить наш ворог біля воріт.
І з рушницями дванадцять
все ідуть, мов так давно.
Лиш у вбивця-бідолаги
не лице, а полотно.
Він ходить забув, не вміє,
мов кобила, що на брак,
замотав платок на шиї,
не очунає ніяк.
— Що, мій друже, ловиш кисі,
мов ворону з пір'ям з'їв?

— Чому, Петре, носа звів,
може Катьку пожалів?!.

— Ой, ви друзі, ви кохані
я цю дівчину любив...

Тільки з нею ночі п'яні,
ночі чорнії водив...

Це ж своїми я руками
за огонь у синь-очах,
за родиму милу пляму
біля правого плеча,
загубив її, нетяма,
загубив навіки... ах!..

— Ну, поїхав, розпатронивсь,
Ех, ти курка, не герой!

Ти держи себе в фасоні
і натурі дай контроль!

І Петрунь іде тихіше,
мов направлені часи.

Він очима коле, ріже
знов веселий, як і всі.

Ех, іх!

Нам погратися не гріх.

Замикайся ти, буржуй!

Хто на вулиці,— грабуй!

Погріби нам одчиняй!

Хто з голотою,— гуляй!

Ех, і я годиночку

проведу,

почешу я тім'ячко

повне дум.

Гей, і я насіннячко

погризу

ще й по горлу ножичком

полосну.

Гей, ти вітре, вітровій,

вип'єм кров з буржуя.

Хай любов у тій крові

з горем утоплю я.

Хто за нами, гей виходь!

Ми на мури — боєм.

А на небі хай господь

Катю заспокое.

7

Не чуто гомону і гону,

де невська вежа,— тишина

й немає більше „фараона“,—

гуляйте, хлопці, без вина!

Стоїть буржуй на перехресті

і носа в ковнір заховав,

облізлий пес об нього третью

і тиче носом у рукав.

Стоїть буржуй, мов пес голодний,

мов знак запитання мовчить,

і світ старий, мов пес безродний
за ним на вітер скавучить.
Заліпила очі хуга,
замела сліди дорог.
І ні ворога ні друга
вже не видно і за крок.
Хуга плаче і шумить,
сніг, мов кучері тремтить.
— Ох і хуга, боже мій.
— Гей, Петрунь, брехать не смій!
Де ж та милість, де ж той гнів
золотих твоїх богів?
Де їх правда, честь і слава?
Несвідомий ти, їй-право,
хоч замазав пальці в кров
через Катькину любов.
Крок тримай революційний
близько ворог неспокійний.
Не гармати в мури б'ють,
то іде робочий люд.
В вічі б'ються
прапори,
кроки рвуться:
раз, два, три!
Революцій,—
не мари.
Хуга в вічі їм гергоче
дні і ночі,
ночі й дні...
Гей, робочий.
на огні!

8

Вдаль ідуть державним кроком.
— Хто ще там? Виходь скоріш!
Це прапор червонокровий
грає з вітром угорі.
Далі, там, намет холодний...
— Хто в наметі? Гей, пальба!
Тільки вие пес безродний
та позаду шкандиба.
— Ну, коли ж воно одстане,
звільнить голову мою?..
Світ минулий—світ поганий,
провались, а то заб'ю!
...Шкірять зуби вовк голодний,
хвіст—крючком, не відстає.
Пес голодний, пес безродний...
— Цитьте, хлопці... Хто іде?!
— Навіть прапора не видно...
— Хто тікає там у темі
і ховається так швидко
за будинки, за доми?..

Все одно тебе здобудем,
краще здайся нам живцем.
Ей, товариш, гірше буде!
Вилізай, стрілять почнем!
Тах-тах-тах!.. І тільки луни
одбиваються в домах,
тільки хуга сміхом юним
заливається в снігах...
Трах-тах-тах!
Трах-тах-тах!
Так ідуть вони безсонно.
Виє пес, і дзвонить крок.
А за снігом і за тьмою,
не на зорі, не на гони,
невідомою ходою,
у віночку з білих рож,
струнко з прапором червоним
їх веде Ісус Христос.

Олександр Блск

* * *

Не тому журюсь од смерти,
Що колись не зможу йти...
Тут хотілося іти уперто
Аж до нашої мети.
Аж до нашого дзвінкого долу,
Де залізо буде реготать...
Аж до вулика, де ми, як бджоли
Будем сонце-радості смоктать.
Де ми всі, як золотий комахник
Будем жити, як одна сім'я...
За роботою не буде важко,
Як у світі цім, де я.
Ось тому я трохи взявся сумом,
Що і я колись піду із лав,
Не дійти мені до того дому,
На який і я цеглину клав.
Саме шлях мені такий простягся,
Що ішов, ішов би без кінця...
Саме взяв у руки міцно стяг свій,
А тут жовкне вже моє лице.
Не тому журюсь од смерти,
Що вже скоро я не зможу йти.
А тому, що хтів-би йти уперто
Аж до нашої мети.
Саме зійдуться радіти люди,
Будуть сонячно радіть, цвісти,
А мене тоді уже не буде,
Не побачу юної мети.

Петро Голота

НА АЛДАНИ

Сповідання

I

Нас троє.

Чого ми зійшлись і пішли далі вкупі, ніхто не знає. Просто склалось ось як. Ми ідем по сухій землі і шукаємо в ній свого щастя. Раніш мені здавалось, що щастя ніколи не буває конкретним. Що воно таїться в глибині чоловічого духу. Але потім, коли я став грубіяном і простою людиною і коли я збагнув велику науку щастя, я зрозумів: щастя в грошах.

І оце мене привело до Алдану. Мої товариші прийшли за тим же. Хто вони — я не знаю. Та й на віщо знати? Мені треба тільки золото і я його шукаю.

Не один і не два тижні я ходив по берегу річки й ковирав землю. І за весь час перебування на річці я набрав тридцять хунтів золотого піску. Але мені цього мало. Я пішов на схід шукати ще. І тоді я зустрів їх. Ввечері вони підійшли до мого вогнища. Чоловік і жінка. У них були ніжні лиця і тонкі, незвичайні до тяжкої праці руки. Але в очах їх відбивалася воля, і я бачив, що вони досягнуть свого.

Чоловік сказав:

— Ми хочемо переночувати коло вашого вогню — можна?..

Я нічого не відповів.

— Ми, хочемо ночувати біля вашого вогню.

— Добре, — сказав я. — Я вогонь розводив півтори години, як не більше. Півтори години роботи — це три золотники золота. Коли воно у вас є, можете zostаватись.

Чоловік витяг з торби маленького самородка і протяг його до мене.

— Що ж, грабте, — сказав він.

Я промовчав.

В другім місці ця фраза може і зробила б на мене вплив. Але тут на Алдані існує тільки право кріпкого і сильного. Це я запам'ятав гаразд.

— Ніна! Як бачиш, ми прилаштувались, — сказав чоловік. — А завтра вранці в дорогу.

Жінка покликала його від вогню, і вони щось довго балакали нишком. Я почував, що балачка йшла про мене.

Повернувшись, вони почали збиратись спати.

— Нічого, коли ми ляжемо вкупі з вами? З цього боку великий дим.

— Ви дали гроші і можете лягати, де вам хочеться.

— Ви шукаєте золото? — запитала жінка.

У неї був ніжний голос і великі чарівні очі, від світла вогню вони здавались зеленими. Мені трудно було не відповідати їй, не дивлячись на те, що тут на такі питання не відповідають.

— Так, я шукаю золота. Сюди тільки за цим приходять.

— І багацько ви накопили?

Я почав сердитись.

— Мені хочеться спати. Може ви відкладете свої балачки на завтра. Вона тяжко зітхнула.

— Як тут люде грубіянішають.

— Так, тут вам не паризькій шантан, — сказав я, посміхаючись.

Це було не гарно і грубо, але хіба не все рівно.

Вранці чоловік запитав: — Де знаходиться Загор'є?

— Далеко — верст тридцять по течії і відтіля стільки ж праворуч.

— Може ви підете з нами? Втрюх далеко краще буде.

— Мені прийдеться працювати за вас. З якої речи?

— Гаразд, ми вам будемо платити гроші.

— Червінця на день. Крім того, половина добутого моя.

Жінка з докором сказала: — Ви знову моментом користуєтесь.

Я відповів:

— Так, я користуюсь моментом. Мені зовсім нема для чого грати галантного кавалера. Червінця на день і половина добутого. Хочете — підемо вкупі, не хочете — я піду один.

— А ви добре знаєте Алдан?

— Відома річ.

— Тоді збирайтесь.

І ми втрюх пішли.

Ми йдемо в Загор'є. Місяць тому назад я там був і рішуче нічого не знайшов. Про це я сказав своїм товаришам, але вони захотіли обов'язково йти туди. Що ж, мені платять гроші і я повинен робити те, що мені прикажуть.

В де-яких місцях ми промивали землю, але нічого не знаходили.

— Жорж, а чи не краще буде нам піти вверх по річці? — каже Ніна чоловікові.

Жорж неохоче:

— Ні.

І ми йдемо далі.

II

У мене і в Жоржа на півтора пуда ваги за плечима, і я бачу, що йому дуже тяжко. По дорозі в невеличкому якутському улусі (селі) ми купуємо коняку.

— Тепер ми хутко доїдемо, — каже Ніна.

Вона рішуче йде попереду з нами і нікому не скаржиться на втомленість.

Вечорами, коли засвітить перша зірка, ми розкладаємо багаття і відпочиваємо коло нього до розвидання. Жорж і Ніна ані слова не кажуть про себе.

— А що ви раніш робили? — питає Ніна.

— Працював у Товаристві і вчився.

— На кур'єра?

Як видно я опустився і занехаявся, коли вона задає мені таке питання.

Я задоволено відповідаю:

— Ні, на педагога. Я в 1923 році скінчив педагогічний технікум.

— Да-а? — здивовано протягає голосом і дивиться на мене з почуттям.

По дорозі за весь час Жорж частенько виймає з кишені папірець і з увагою його роздивляється. Коли ми прийшли до перших копален, він каже.

— Тепер підем ліворуч.

— В Загор'є треба йти праворуч.

Жорж сухенько відказує:

— Робіть те, що вам кажуть.

Він шукає якесь місце. Коли там є золото, тим краще. Половина добутого моя. Сонце на південь — ми підходимо до маленького рівчака.

— Тут ми залишимося, — каже Жорж.

Я знімаю з коняки торби й дістаю їжу, ми з самісінького ранку в роті ні риски не мали. Жорж навіть не подивився на їжу, хопаячись впіймав ківш і зачерпує землю біля берега.

Він не ваблячись і уміло промиває землю в рівчаку, а я з Ніною стою вкупі з ним і дивимось в ківш голодними очима.

Я помічаю де не-де кілька штук жовтих іскор і кажу схвильовано:
— Золото є.

Жорж в останнє промиває і зливає воду, а потім протягує нам ківш.

— Дивіться. Тут не менше, як півтора золотника.

Півтора золотника в однім ковшику.

Ніна бере пісок в руку і випадково торкається грудьми мого плеча. Я здригнувся й відхожу вбік.

Жорж каже:

— Сьогодні відпочинемо, а завтра вранці до праці.

Ми розпинаєм будку, кріпко б'єм кілки, збираєм гілля. Відділя ми підемо не хутко. Ніна йде до рівчака, роздягається до пояса і довго полощеться в холодній воді. Я бачу її спину, плечі і руки і не спускаючи очей дивлюсь на неї.

Жорж сердито заговорив:

— Ви б краще фасолі зварили.

— Можете зробити це самі.

— Завіщо ж я вам плачу гроші?

— В усякому разі не за це.

Жорж мовчки розкладає вогонь, а я продовжую дивитись на Ніну.

III

Три дні ми ковиряємо землю, зранку чуть світ і до пізнього вечора. Промиваємо в ківшах. Це дуже марунда і заморочлива робота. Жорж і Ніна удвох ледве-ледве встигають за мною. І я не даром одержую гроші. З першого початку на дні ківша zostавалось півтора, а то й два золотники золота, але далі стало золота менше й менше. Я пропонував Жоржу пошукати друге місце, але Жорж похмуро відмовився.

На четвертий день у нас кінчилась вся їжа. Треба кому-небудь їхати в улус.

— Слухайте, — сказав Жорж. — Ви працюєте скоріше мене. Я поїду й під вечір повернусь. А ви попробуйте землю глибше. Тут не може не бути золота.

— Гаразд, я зроблю те, що ви кажете.

Коли Жорж поїхав, ми з Ніною йдемо кілька верст по течії. Нічого ніде не знаходимо.

— Ходім назад, — сказала вона. — У нас, здається, zostалося трохи фасолі. Я дуже хочу їсти.

Ніна утомлено іде, опираючись на тоненьку тростову палочку. З нею вона ніколи не розстається.

Потім ми довго миємо запецькані грязюкою руки в рівчаку.

— Мені нема чим витерти, — жалібно кажу я.

— Що ж, витріть об мою кофту.

Ніна на праці одягає поверх сорочки тоненьку кофту. Як видно, вона раніш була блакитного цвіту, але тепер від сонця і вітра стала сірою. Я яко-мога не хапаючись витираю руки. Мені приємно стояти поруч з Ніною і торкатися її одежі.

— Що вас заставило піти до Алдану. Ви раніш гарно жили?

— Ви так думаєте?

— У вас перкалева хуста. Бідний нарід не носить такого.

Я дивлюсь на її сорочку, надзвичайно чистеньку й тоненьку до цієї роботи, дивлюсь на її плечі й груди, потім зразу обнімаю її руками і міцно-міцно цілую в губи.

На хвилинку вона покійно відкидає голівку, і я її цілую ще де-кілька раз.

— Пустіть, я не хочу цього, — стиха каже Ніна.

Я багацько місяців не зустрічав жінок і в мені горить завмерле багаття. Я тісніше її тисну до себе. Хоче вона чи не хоче не все рівно? Правий той, хто сильний.

— Пустіть!

Вона нерухомо розмахується і б'є мене палкою по обличчі.

Я зразу опустив руки.

На де-яку хвилину я завмер.

На місці Ніни я зробив би так само.

Я остерегаючись намацую біль, але від дотикання пальцем біль гіршає.

Стиснувши зуби я йду до постійного становища. Ніна мене доганяє, бере за руку і тихесенько питає:

— Вам дуже болить?

Я нічого не відповідаю, а тільки вириваю свою руку.

Голос Ніни простенький і жалібний, як цей блідий і жовтий степ і бліде небо з сонцем, що висить посередині.

— Я не хотіла цього і оборонялась, як тільки могла. Але ж слів ви не слухали.

— Це брехня, — кажу я сердито. — Ви не хотіли! Тоді навіщо ви пропонували мені витирати руки об вашу одіж? Навіщо ви спочатку дозволили себе цілувати і вдарили мене тільки тоді, коли зрозуміли, чого хочете.

З кінофільму „Навздогін за долею“ (сценарій К. Полонника, видано окремою книжкою в - вом „Плужанин“), кадр 311: Соломія в циган

- Ні, ні, — з притиском каже Ніна і помітно блідніє.
Я не перестаю дивитись їй в очі.
— Мене не обдурити своїми балачками. Я два роки вчив психологію. Ви просто боретесь з собою.
— Ні, це неправда, — злякавшись шепоче вона і спускає очі.
— Це правда, — кажу я запевняючи.
Більше ми не говоримо один до одного ні слова.

IV

Ще кілька день ми копаємо на тому ж місці. Золота тут зовсім немає. Але Жорж упертий, як бик. Він не хоче йти відцїля. Кожного дня він пропонує нам працювати все більше й більше. Перші дні ми промивали сотню ковшів, потім сто двадцять, а зараз Жорж призначив півтора. Але й це не помагає. Ніна зі мною не балакає. Вона працює збоку і навіть не дивиться на те місце, де я працюю. Тоді я їй даю своє місце з більш рихлою землею для того, щоб працювати поруч.

— Я не гніваюсь на вас, — кажу я їй. — Зовсім не гніваюсь.

Вона ласкаво сміється й киває головою.

— Відома річ, не треба: ви були самі винні.

Я ввесь час думаю про неї. Закони життя сильніші за нас, і я дарма стараюсь забути ці думки.

Ввечері, коли Жорж засипає, я кажу Ніні:

— Приходьте завтра вночі до розсипі. Я буду вас чекати.

— Не мучте мене, прохаю вас...

Голос її тремтить, і я почуваю, що їй тяжко.

— Ви прийдете, ви не можете не прийти.

Вона одверто махає головою і йде в будку.

На другий день Ніна сама не в собі.

Був такий випадок, що перевернула ківш з перемитим золотом в воду.

Я дістаю його й передаючи їй кажу тихенько:

— Я кохаю і люблю вас, Ніно.

І мені здається, що я сказав правду.

Вона відходить від мене і кричить Жоржу:

— Слухай, давай змінємось місцями. Тут дуже тверда земля.

Після роботи я кажу їй:

— Я буду чекати вас коло розсипи цілу ніч.

Я приліг біля вогню і довго у мене в голові думки одні й ті ж.

— Чи прийде вона? чи прийде?

І перший раз за все життя мені не здається, що головне в житті гроші.

Вночі я тихенько іду до рівчака. В небі одна за одною падають зірки, навколо тиша, все темно і марудно. Вся земля замерла і навіть рівчак стих, мов покритися кригою, як зимою. Я ходжу вперед і назад по берегу багацько, багацько втомлених хвилин. Нарешті я чую її кроки. Я біжу до розсипи і чекаю.

— Чого ви від мене хочете? — каже вона якимсь чужим, схвильованим голосом.

Я обнімаю її й кажу нишком:

— Вас.

Вона не пробує бути вільною, а тільки тремтячи каже:

— Не треба...

... Але я кріпко цілую її в губи і вона мені відповідає на мій поцілунок...

Потім я довго сиджу коло рівчака і нічого не второпаю.

— Слухайте, я був першим?

Вона мовчазно стоїть і киває головою.

— А як же Жорж?

Ніна тихенько плаче. Я чекаю, коли вона заспокоїться і знову даю те ж питання.

— Я ненавиджу вас, — гірко каже Ніна. — Не знаю, як це так склалось. Як? Я кохаю Жоржа, тільки його...

— Навіщо?..

— Не знаю, нічого не знаю... Він мене широко кохає! Багацько років. І не так давно я йому сказала: — Я буду з тобою тільки тоді, коли ти станеш багатим. І він пішов до Алдану. А тепер... тепер...

Мені все зрозуміло.

— Не треба більше об цім, — тихо кажу я, — не треба.

Я недалеко її проводжу і повертаюсь назад. Відходячи при прощанні вона знову каже:

— Я ненавиджу вас!

Але серце моє спокійне. Вона мені здається чужою й далекою.

Зараз мені видно, що в мені клекотіло бажання, те, що так давно завмерло. Мені хочеться йти десь далеко, аби не зустрічати людей.

Я мріяв про кохання, про гроші, але ці мрії заслоняли думки про Жоржа.

Підійшовши до розсипи, я хутко знімаю торбочки з золотом, прив'язані до мого пояса. Де-кілька хвилин я стою, мов мовчазна статуя, але ж за те рішуче розв'язую торбочки і висипаю золото в розсип. Я мішаю його з землею, але мішаю так, щоб його можна було промити.

Тепер мені легко і вільно.

Далеко на сході поблідли зорі, небо стало світло-синім, схожим на дешеве скло.

Я насовую шапку на очі і простую на північ.

Якутія

Модест Савицький

ВОГОНЬ

Червоний мак одчаю
осіннім передмістям
що весни засіває
на людські бурі вісті!

Уста: вогню тавро,
насупленої брови
для привида Європи,
для літеплої крові...

Один я образ знаю!
Вогню веселе свято!
що дасть і путь в безкраї
і силу подолати.

Немов іржавим шилом,
немов то цілий вулей,
пожежа в мої жили,
у моє серце куля!

Любов?! Ні, я не знаю!
Не бачив... і не сниться
аж хряскіт — притискає!
К очам нестерпним криця.

Прага

Антін Павлюк

У РИБАЛЬСЬКОМУ ЗАКУТНІ

Оповідання

I

Сорокатою плямою випнулися далеченько в море й, наче отара зляканих овець, спинилися на спадах височенького бугра - берега присадкуваті халупи рибальського селища Дорганів.

Убоге, як і сам тут беріг — голий та пісчаний, непривітне це селище.

На морі безвітря, й зараз воно спокійно дрімає під духотливими солоними випарами. Замість сивоусих грізних хвиль, із далекого водяного обрію, що під гарячим промінням червеневого сонця набубнявів тмяною сивизною й наче намагався непомітно з'єднатися з небосхилом, до нього поволеньки котилися пустотливі брижжі. Вони не в силі були розбуркати дрімливицю селища і, наблизившись до прибережного піску, несміло облизували його й, ніби стомлені далекою дорогою, стиха спадали назад. Ледве чутно шепотіли - жалілися на свою сьогоднішню долю, що не дала дужого вітру і через те вони такі нікчемні, що навіть вічно злякані чайки й ті глузують із них, бо надто вже задиркуваті кигикають усюди в повітрі. Пісок співчував брижжам і, сердито кусаючи за босі ноги, мстився за них.

На самому краї селища, під самотньою кучерявою акацією, що намагалась приховати під своїми вітами похилу халупу, рябіє людська юрба. Високі, до пояса чоботи, засмальцьовані сорочки, порепані руді обличчя — тут зібралися всі дорганівські рибалки. Сходилися так.

Одні:

— Піти, послухати, що він там збреше.

Другі:

— А може й справді того... Да. Не мішало б. Гм... — і чухали потилицю.

Були й такі:

— Робити не хочеться та й каламутить тут спокій. Морду нікому набить. Каперацію якусь ще вигадую... Га, чортова злидота! — занепокоювалися.

Але як би там не було, всі зібралися під акацію до похилої хати й місячна вперта агітація Дмитра Стерегія даремно не пропала.

Парубок міркував:

— Зберуться — значить уже півділа буде зроблено. Тоді тільки зумій уговорити й кооперація буде.

Хоч дядько Демид, з яким він часто про це радився й заперечував:

— Може це штука й хороша, але не для рибалок писана. Ондечки в Сутовинах теж каперацію були гарнізували. щож — провалилася... Не голубок, заходи твої полетять за вітром. Для такої штуки ґрунту тут нема підходящого. Рибалка знає своє море та три сажні завширшки суходолу на березі, де на припонах сушаться його сітки — от і все. Та ще покупця, що купує в нього полов... Продав рибу, купив потрібне й знову гайда в море. Все інше для рибалки непотрібна неізвесність... Во, парубче. Почне він вигадувати каперації — забуде море. Не. Не вигорить твоє діло.

Дмитро палко протестував:

— Але обміркуйте сами, дядьку, яка з кооперації буде користь? Адже ж зараз бідні рибалки знаходяться в пазурах у багатих рибників. Вони обплутали нас боргами, наче павутинням і дихнути не дають. Кооперація ж визволить.

— Або дужче заплутає, як у Сутовинах. Не. Для каперації в рибалок ґрунт не підходящий. Вони знають море та сітки.

Все ж таки, коли Дмитро Стерегій на неділю запросив до своєї хати всіх дорганівських рибалок, дядько Демид, де тільки можна говорив:

— Піти нада. Погмонимо і все прочее. Воно й справді ми дуже таки приспані морем. Треба ворухнутись трохи...

Дмитро радів і одночасно хвилювався. Говорив плутано, але палко:

— Придивіться тільки, як нас тепер дурять? Почім ми здаємо рибникові Біланю оселедці? По карбованцю за пуд. А він просолить їх і вже продає по п'ять. І не тільки на оселедцях так, а й на всій рибі. Заснуємо ж свою рибальську кооперацію і влаштуємо власний просольно-переробний пункт, то Білань не буде з нашої праці живитись...

За словами по грядці голів ганявся його блискучий погляд і спостерігав настрої рибалок. Спостереження ховалися в думках:

— Шпуляк — то куркуль і Біланів тесть. Ач як глузливо поглядає. Він із своїми прихильниками буде проти... А оті — тим байдуже. Їх можна буде вговорити. Оці тільки, що з дядьком Демидом, видно — за... не вмію я добре говорити. Щоб було з'їздити до міста за інструктором. А може й навпаки. Кажуть же, що без мене тут один приїздив та й даремно.

Від хвилювання його руки не знали, де подітись і на кучерявій чорній голові пересували гостроверху будьоновку (відмінність від інших засмальцьованих брилів) то з потилиці на чоло, то навпаки. На смаглявому обличчі від напруження заросився піт.

У Стерегієві палкі слова вплітався гомін юрби:

— Ач який розумний, просто комисар тобі й годі. Після червоної армії робити не хочеться та й закортіло самому сісти на людську шию. Знаємо таких хлюстів... Спершу материне молоко обітри на губах, — глузливо кидав Шпуляк і його прихильники.

З кінофільму „Навагоін за долею“ (сценарій Костя Полонника, в-ня „Плужанин“), кадр 460: Базар

— Рибалкам якось не личить возитись із переробкою риби. Їхне діло ловити. З дідів-прадідів так ведеться.— непевно зауважували другі.

— Воно правда, Білані в печінках уже сидять. Треба б самим спробувати. Ондечки на кубанським березі по два карбованці за оселедці платили, бо там у кожному селищі заснована своя кооперація... Тільки ж мало нас. П'ятдесят же дворів усього в Дорганях,— говорили треті.

Дядько Демид в'юнився серед юрби і всюди переконував:

— Що ж, як п'ятдесят? По десятці знесемося, то й буде вже 500 карбованців. Та з города прийдуть на поміч. Там для цього є кооперативні союзи. Не, голубок, аби хотіння й усьо буде... А твоє, Микито, розсудження напрасное. Дмитро хоч і молодий ще, а каже діло. Це ж правда, що твій зятьок Білань великий прахвост... Да.

До кучерявої акації з усього селища сходилися жінки та діти і невеличка спочатку юрба рибалок розлізлась по провулкові в цілий ярмарок. Старенька Дмитрова мати говорила в оточенні жінок:

— Як повернувся ото з салдатів, так тільки й мови про оту саму куперацію. І ві сні її бачить.

— Женили б, то й не вигадував казна-чого

Коли серед рибалок гармидер трохи вщух, Дмитро Стерегій гукнув:

— Давайте спершу твердо вирішимо, чи згодні ми, щоб у Дорганях була своя рибальська кооперація, а тоді вже й обміркуємо, що й до чого. Навкруги цього питання в повітрі змішалися до купи вигуки:

— На біса вона нам здалась!

— Не треба!

— Не, нада! Без каперації загинемо!

— Правда!

Голоси прихильників кооперації дужчали. До них приєднувалися ті, що були до цього байдужі. Шпуляк сердився й кричав:

— Посадите якогось мошенюгу на свою шию, то він вам накрутить такого, що тоді й майном своїм не розплатитесь.

— Не накрутить! Набридло вже твому Біланеві в ноги вклонятись.

Завихорила суперечка. Дмитро розрубав її простими словами:

— В кооперації членство добровільне. Хто не захоче, того силою не потягнуть.

Шпуляк плюнув і пішов собі геть. До Дмитра долетіли його погрозові слова:

— Підождіть, ще не раз навколюшки перед Біланем станете.

За Шпуляком потяглися ще кілька чоловіків. Ті, що залишились, вирішили:

— Стерегієві з'їздити до міста. Знайти там кооперативну спілку й докладніше про все довідатись. Коли можна, то й інструктора в Доргані запросити. Тоді знову всім зібратись.

Після цього почали розходитись і швидко провулок перед Стерегієвою хатою осиротів. Дмитро сів під акацією й замислився. Турботнявість зникла й на душі зростало радісне почуття. Він не передбачав такої швидкої згоди. Раніш, коли парубок балакав окремо з кожним рибалкою, то майже всі були проти якоїсь там кооперації. Такий уже людський характер. Кожний на одинці любить перечити, а зійшлися до купи, то стало зовсім інакше. От хоч би взяти й дядька Деміда. При цій згадці Дмитро аж посміхнувся:

— Коли говоримо вдвох, то аж на стіну лізе та суперечить, а в гурті за кооперацію розпинався краще ніж я.

Близько почувлися кроки й Дмитро підвів голову. До нього наближався високий, молодий ще рибалка з чорним, подзьобаним віспою обличчям. На душі в парубка враз війнуло тривожним холодом і він мимохіть

зашулився. Рибалка підійшов майже щільно й, ловлячи Дмитрів зняковілий погляд, суворо заговорив:

— Про якусь кооперацію то ти вмієш розмазувати, а от скажи мені краще, коли буде твоє весілля?

— Я вже раніше сказав коли. В-осени, — глухо пробурмотів Дмитро.

— Чув. Але до осені ще далеко, а нам з братом уже набридло годувати твоє байстря. Чуєш, набридло! Досить того, що вже й так цілий рік годуємо.

Дмитро спалахнув.

— Воно не байстря, а моя дитина. Окрім того, тільки тії й слави, що Пріська живе з вами, а годую її й дитину я. Хіба мало даю грошей?

— А людський сором? Про нього ти забув? Хіба не знаєш стільки приходитьсь витерпіти від людей сестрі й нам?

Стерегій бачив, як перед очима рука чорного рибалки нервово тиснулась у кулак. Він зідхнув і болізно відповів:

— До осені мені не можна одружитись. Чуєш, Петре, не можна.

— Чому?

Дмитро замулився й аж простогнав.

— Слухай, Дмитре, не крути хвостом. Знаємо таких людей. Оганьбить дівчину, а тоді рачки назад. Але не на таких ти напав... Чуєш?.. Ми з братом ждемо тільки до Петра. Не одружишся, то тоді інакше з тобою поговоримо.

Так і знай!..

Чорний рибалка крутнув на ногах і швидко пішов. Дмитро болізно мислив услід:

— Не вірять, що в-осени одружуся, як і Пріся, але що я скажу їм. Не можу ж я признатись, що на службі хворів на пранці й доки лікар не дозволить, одружитись не можу. Ох-хо-хо!.. А Пріся?

Враз пригадалися щоденні нарікання нареченої при зустрічах:

— Ти брешеш, що одружишся зі мною. Я не вірю. Ти розлюбив мене, бо й не обнімеш як слід і не поцілуєш.

— А хіба я можу цілувати, коли можливо ще хвороба в мені сидить. Признатись же, то навіки загубиш своє щастя. Я ж люблю Прісю!.. О, будь проклятий той час, коли я захворів.

Пригадалось і це.

Минулої весни частина, де служив червоноармієць Стерегій, була на маневрах. Дмитрові двічі довелося заночовувати на хуторі вдвох із товаришом. Господарка вдова накинула на нього оком і хлопець не витримував.

— У-у, стерво!.. — шепотіли тепер губи.

Коли Дмитро їхав з частини додому, то військовий лікар, що лікував його, наказав через три місяці з'явитися до місцевого лікаря на огляд.

Коли той не знайде ніяких ознак хвороби, то тоді можна буде й одружитися.

— Ще цілих два місяці! Як це довго.

З халупчини вийшла Дмитрова мати й гукнула:

— Ступай у хату, обід на столі!

II

Дорганівці споконвіку по дідівському живуть. Море, сітки і знову море. До того, що робиться навкруги, не прислухаються, то „непотрібна неізвесність“ — через те й глухо тут.

Десь вирує нове життя, а в Дорганях облудні пльотки про нього. Десь загнали на слизьке бога і вже будують літака, щоб добратись до Марса, а тут перед тим, як їхати в море, кладуть на дно баркаса пацюкові кістки, щоб не трапилось якого лиха. Комсомол - то дивовижний звір, а про газету тільки в балачках чули. Та й письмо розбірає може двадцятий.

Балачки про кооперацію стали подією величезної ваги. В хатах, у провулках, на березі, в морі — всюди на язиці кооперація й питання: — Чи вистачить у Стерегієнка пороху на таку штуку?

Відповіді були по різному.

— Молодий ще трохи.

— Ось він накрутить вам такого, що й штанів своїх не знайдете. Хіба з злидаря виходило що путяще, а Стерегії, і батько, і дід були злидарі. Навіть баркаса власного ніколи не мали, а вічно в супрязі рибалять.

— Не, голуб'ята, Дмитро не такий. Він парубчака розумний, а червона вармія йому екзумента зробила.

Чухали потилиці, плювались і без кінця балакали.

Дмитро з дядьком Демидом повертали з засипок ¹⁾ — вони в супрязі рибалили. Демид усю дорогу товкмачив своєї:

— Не, діла не буде. Раз те, що рибалки народ дуже таки безпоятливий, а по-друге — Білани кому завгодно оскому наб'ють. Ось по-видиш, що завтра ж Білан із нами якусь штуку влаштує. Таку штуку, що може і в тебе, парубче, запал до кооперації спаде.

Дмитро не згожувався з дядьковими доводами й твердо відповідав:

— Уже півділа зроблено. Тепер тільки не спинятись і через якийсь місяць у нас буде навспражнісенька кооперація. Тоді ж ніякі Білани нам не будуть страшні. Ось через три дні я поїду до міста і враз закипить діло.

Демид про себе радів із Дмитрової впевненості, але голосно перечив:

— Не, пороху не стане. Минулого літа тут один приїздив із города. Говорив, що він структор по оцій самій каперації. Спочатку теж було запалився, а потім і охолонув швидко.

— Чому?

— Хто й зна. Кажуть, що ніччю йому хтось бебехів надавав, а в тім не знаю. Тільки одного ранку структора, наче корова язиком ізлизала. Стережись, голубок, і ти. Білан та Шпуляки такі уредні хрукти, що ні перед чим не спиняться, а каперація для них, наче комусь шило в заднее место.

Дядько Демид був правий. На другий день вони зламали ²⁾ посуду ³⁾ і як завжди, повезли рибу за п'ять верстов від Дорганів до селища Сутовини, де жив рибник Білан. На березі в Сутовинах Біланів прикажчик їх зустрів словами:

— Нам не треба вашої риби. Везіть далі.

— То їсть, як не треба? Ми ж винні гроші Біланові, — перепитав Демид.

— Що винні, те сплатите, а рибу везіть собі далі. Вона в вас кооперацією провонялась, — глузував прикажчик у вічі.

Демид повернувся до Дмитра.

— Во, починається.

¹⁾ Ставить у воду сітки.

²⁾ Виймать їх із води.

³⁾ 12 сіток з'єднаних до купи.

Він пішов до інших рибників (аж трьох), що мешкали в Сутовинах. Ніхто не хотів брати їхньої риби. Лаючись повернувся до баркаса й сердито виказував Дмитрові:

— Я ж говорив. У Біланів краща гарнізація ніж твоя каперація. Що тепер будемо робити з рибою? Катлети варитимемо?

Демид сів на причілок і вирячився на парубка. Той ніяково засовався на чардачку. Несміло запропонував:

— Давайте в Паколи повеземо.

Дядько перекривив:

— В Паакколи... А там ти думаєш, не те ж саме буде. Доки ти свою каперацію влаштуєш, так із голоду попухнемо.

Все ж таки нап'яли вітрило й попливли в Паколи. Там хоч і здали рибу, але набір і за півціни, бо доки возили, так на сонці вона опухла й почала воняти.

Друга несподіванка чекала вже самого Дмитра. Коли він повернувся додому з Паколів, до нього прийшов молодий Шпуляк.

— Віддавай гроші, що мати позичила.

Взимку, коли помер Дмитрів батько, мати позичила на похорони, щоб перебитись, у Шпуляка півсотні. Парубок про це знав, але зараз здивувався.

— Ви ж на рік позичали й проценти на цей час вираховували.

— В розписці того не зазначено, — буркнув Шпуляк.

Пішов із двору з погрозою:

— Жду ще тиждень і коли не віддаси грошей, то заберу всі твої сітки.

Надвечір дядько Демид теж невеселу звістку приніс. Багато дорганівських рибалок, коли довідались про їх випадок із рибою в Сутовинах, почали відрещуватись від кооперації й на чім світ стоїть лаяти її. Демид ще й з філософією своєю невеселою поліз:

— Нема тут ґрунту підходящого. Шпуляки хоч і рибалки, але багатири не аби які, мають зятя рибника, з яким у кумпанії торгують — це вийде така тобі гарнізація, що нашого брата, як муху задавить. Во! Не за своє ти діло взявся, голубе. Мені тільки дивно з тебе. Був хлопець, як хлопець, а воєнна взяла та й спантеличила. Ондечки навіть книжечки читаєш. Книжечка — це для рибалки категорія не підходяща... Да...

До цього всього прикрости додала ще й Пріська. Ввечері прибігла під кручу, викликала Дмитра й плачучи повідомила:

— До Петрівки ще залишилося півтора тижні. Брати сказали, що коли в ці дні ти не справиш весілля, то вони виженуть мене з дитиною з дому. Дмитрику, засилай старостів!

Пріська кинулась йому на груди. На схудлому обличчі дівчини з великими темними очима була така невимовна туга, що парубок зробив рух, щоб поцілунками висушити її сльози. Але згадав про свою колишню хворобу й опам'ятався. З важким зідханням відсахнувся назад.

Пріська помітила цей рух і випросталась. Голос її затремтів ще дужче:

— Ти... ти не тільки не любиш, а й гидуєш мною?

— Ні, ні, моя люба! Але не можу я зараз, розумієш, не можу. Коли б ти все знала...

Але дівчина не слухала. Вона вже в безтямі билась на землі. Дмитро нахилився й обережно взяв її за плечі. Почав ніжно заспокоювати. Пріська викувала:

— Геть! Не чипай! Насміявся, а тепер гидуєш? Оганьбив, знівечив мою красу та ще й глузуєш!... Будь же тричі проклятий ти і той день, коли я тебе була покохала!

Схопилась і побігла. Дмитро вхопився за голову руками й притулився до кручі. З грудей вихопися болізнний стогін. У голові завихорили думки. Спершу вони бурхливими морськими хвилями вирували навкруги Пріськи, а далі поступово перейшли на кооперацію. Разом з цим на душі зростала завзятість. Наскоком вривувалися спогади про військову службу. Пригадалися слова політкерownika на бесіді в касарні.

— Жодне нове діло не проводиться в життя без боротьби. Боротьба є і буде.

Виграє той діло, хто непохитно бореться до кінця.

Дмитро випростався. Стулені брови в нього націлилися одна в одну й очі блиснули в вечерній сутені. Губи роздільно вимовили:

— Я буду боротись! Завтра ж іду до міста.

Близько глухо ревла море. Здавалося, що ось тут під боком, за стіною з вечірньої імли, знаходиться в рухові безліч коліс якоїсь дивовижної велетенської машини.

III

На ранок Дмитро вирушив пішки в дорогу до міста. Раніш він думав просити в дядька Демида баркаса й пливати туди морем, але вчора ввечері передумав. Він і так часто користується для своїх потреб з дядькового баркаса та й негода може спобігти в дорозі.

— До міста сорок верст, то й пішки за два дні я справлюся, — розміркував.

Не встиг він відійти від селища за якихся десять гін, як звістка про його подорож облетіла всі дорганівські халупи. Старший Шпуляк гукнув до себе молодшого. Між ними виникла розмова.

— Бісів вилупок не кається з своєю кооперацією. Наважився й далі каламутить людей. Може й на самім ділі доб'ється він таки свого і в Дорганях відкриють кооперативну просолку риби. Тоді нам із тобою буде погано. Адже ж усі наші гроші вкладені в зятеву просолку.

— Таке. Я оце й сам над цим міркував. Білан тільки дорганівською рибкою й живиться. Перестануть возить йому — вся просолочна справа його лусне, а з нею й грошики наші.

— Треба якусь таку штуку вигадати та викинути над Стерегієнком, щоб назавжди відбити в ньому охоту до кооперації.

— Як із отим структором?

Молодший брат злісно засміявся. Старший насупив брови.

— Ні, то не діло. Я інше придумав.

Він нахилився до бесідника й зашепотів так, щоб і діти, які бігали по хаті, не почули. Наслідком цього шепотіння через півгодини була подорож молодшого Шпуляка на селище. Він попростував у той бік, де в убогій халупчині жили в тісноті два брати Дугирі.

Зайшов, наче по справі. Поздоровкався, спитав про якусь дрібницю, поговорив про всілякі новини та й вийшов надвір. Старший Дугир пішов провести. Біля хвіртки в камінному барканчикові обидва спинилися. Шпуляк приплющив очі й повів догори бровами. Посміхаючись одними губами запитав:

— Що ж довго ще будете байстря годувати?

Дугир Петро спалахнув. Далі сердито зморщив чоло.

— Я думаю, що це вже не твоє буде діло.

Шпуляк посміхнувся дужче й продовжував:

— Це я так собі запитав. Більше до того, що споконвіку між рибальськими дітьми не водиться, щоб вони своїм батькам байстря лупили. В твоєї ж сестри батька нема й ти наче за нього.

Дугир нервово вплатався рукою в борідку.

— Чого це тобі заманулося ворушити чужий біль.

— Що ти, бог з тобою, я не ворушу. Мені тільки кривдно за тебе з братом, що ви обидва такі м'яли, що з вас усякий блазень насміхається... Вже ж приїхав він, а чого не засилає сватів? Га?... Адже ж за старовинним рибальським звичаєм того, хто посміявся з якоїсь дівчини разом із байстрам, любить голубити море на своєму дні.

Шпуляк зловісно зареготав власному жартові.

— Ну, а старовинний звичай можна перевернути по новому... Бувай здоров!

Регочучи пішов провулком. Уже віддасть повернув голову й гукнув:

— Чи може хочете байстра собі на поміч вигодувати? Тоді помагай вам біг!

Дугир крізь сціплені зуби процідив услід:

— Ач, чортяка, насміхається.

Вилаявся про себе й пішов у хату. Там штовхнув Пріську, чого ніколи не траплялось і нагрімав:

— У, курва, соромиш себе й нас. Через тебе людям і в очі не можна дивитись.

Того дня він часто замислювався. Тоді очі йому хижо блимали, а губи шепотіли:

— Старовинний звичай повернути на новий... Я переверну. Я зроблю.

Шпулякові слова негарну думку посіяли в його душі.

Через два дні надвечір повернувся в Доргані радісний Дмитро. Радість його була з двох причин. Про одну він похвалився дядькові Демидові:

— В кооперативній спілці його прийняли дуже добре. Через три дні в Доргані прибуде інструктор і по всій формі з'організує рибальський кооператив.

Тоді видадуть позику й допоможуть улаштувати кооперативний просолочний пункт.

Демид аж губами плямкав від задоволення.

— Во, маладця! Шпуляки та Білан удадуться, як почують.

Про другу причину парубок промовчав. Вона була така:

— Пробуваючи в місті, Дмитро зайшов до лікаря. Той оглянув його й ніяких ознак хвороби не знайшов. Сказав, що через місяць ще раз огляне й, коли нічого знову не знайде підозрілого, то дозволить одружитись. При цьому додав:

— Ви очевидно зразу ж почали лікуватись, як захопили, а це добре.

Цією радістю Дмитро хотів похвалитись Прісці. Через Дугиревого хлопчика викликав її на беріг. Прождав півгодини, але дівчина не йшла. Послав другого хлопчика — знову так само. Парубок здивувався.

— Невже так розгнівалась?

Дмитро не знав, що діяти. Йому дуже кортіло побачити зараз Пріську.

Після лікарського огляду він наважився б і приголубити її, як слід і, навіть поцілувати. Крім того хотів попросити наречену винести сіночка, щоб подивитись на нього. За цілий місяць він тільки раз і бачив свою дитину, та й то не по-людському. Боявся й доторкнутись — усе через ту ж хворобу. Він тоді весь час пам'ятав наказа військового лікаря:

— Коли ти чесна людина, то доки не довідаєшся, що вже вилікувався, будь обережним з усіма, а особливо з близькими, щоб не передати їм хворобу.

Дмитро так і робив, бо був чесним та правдивим змалку, а військова служба ту чесність ще дужче обтесала. Тільки й неправди на душі, що

не похвалився про хворобу Прісці. Тут переважила боязкість за власне щастя.

Дмитро вирішив діждатись вечора й тоді самому піти до Пріськи, але в цьому намірі його попередив Дугир Петро. Він прийшов на Стегіїв двір і відразу приступив:

— Надумав уже засилать старостів?

Дмитро спокійно відповів:

— Після Петра зашлю.

— Не після Петра, а зараз, завтра!

— Завтра не могу.

Дугир блимнув поглядом, наче хотів ним парубка втиснути в землю.

— Не можеш? Крутиш усе? То говорив в-осени, а тепер, мовляв, після Петра. Падлюка ти, от що!..

Дмитро спалахнув.

— Коли прийшов у чужий двір, то не лайся. Врешті, яке твоє діло до всього цього? Про те, коли засилать старостів, я буду умовлятися з Пріською.

Дугир зробив рух, наче хотів кинутись на нього, але стримав себе й крізь зіплені зуби просичав:

— Так ти он який, ще й зуби показуєш! Гаразд!..

Подзьобане віспою, чорне обличчя його зробилося таке страшне, що Дмитро аж здригнув.

— Гаразд!..

Знову погрозово просичав Дугир і швидко пішов. У Дмитра десь глибоко в душі залоскотало тривожне почуття й він важко зідхнув.

На другий день уранці він таки зустрів Пріську. Зайшли в затишне місце й там парубок приголубив дівчину. Під пестошами коханого гнів дівчини потанув, наче весняний сніг. Вона схилилася на плече, плакала та жалілася на своє життя в братів. Дмитро заспокоював:

— Нічого, вже недовго доведеться терпіти. Через місяць одружись і тоді вже ніхто тебе не з'обидить.

— А може тепер? — несміло вихопилося в неї бажання.

— Тепер не можна, зарік такий дав, — усміхнувся Дмитро.

Пріська більш і не просила. Вона й так була рада, що не до осені треба ждати, а тільки місяць. Увечері пообіцяла принести показати синочка.

В полудень Дмитро з Демидом поїхали в море на засипку. Засипали дві ставки на чахоню й голандські гачки на „красну“ рибу. Дядько Демид при цьому промовив:

— Хоч вона тепер і рідко попадається, але на наше щастя може і впіймається.

Засипку зробили біля великої мілини, на якій завжди нічно світилася фігура для попередження пароплавів. Коли закінчили роботу, то мимо пропливли на баркасі брати Дугирі. До Дмитра вони навіть і не поздоровкались. У повітрі стояла тиша й Дмитро запропонував дядькові Демидові кинути якір і заночувати на морі, але той не погодився.

— Не, їймо додому. В мене робота нагальна є.

Попливали до селища.

IV

Тиша. Зоряна ніч туманіє над морськими просторами. Тманим вилиском безодні злегенька колишеться водяна рівнина. Десь у далині бовваніють таємничі обриси. Звідти чуються ще таємничіші якісь невловимі згуки. Здається, що там скигнуть цуцена, або ж тихо плаче дитина.

Ближче, в блідому саяві тривожно блимає штучний вогник фігури. Ніде ніщо ані шерхне.

Аж ось заляпалась вода і в блідому саяві штучного вогню накреслився темний сілуєт баркаса. Залишаючи на воді слід битого скла, він на веслах тихо посувався вперед. Інколи на ньому блимав маленький вогник. От баркас спинився й почав кружляти на одному місці. Чулись приглушені голоси. Трохи згодом на баркасі нап'яли вітрило й він поволеньки зник між дальніми обрисами...

Ще тільки -но передсвітанковий туман спадав на береги, а на спадах бугра брудними плямами почали обрисовуватися дорганівські халупи, як до Стерегієвої хати несамовито постукали. Відчинила стара Стерегієха, а на зустріч їй схвильована Пріська. З великою тривогою в голосі та запитала:

— Дома Дмитро?.. Гукніть -но сюди!

Стара поступилася й дівчина прожогом кинулась у хату.

— Дмитре, скажи, ти це пожартував?

— Це ти, Прісю? Яким чином?..

Спросонку здивано відповів Дмитро. Пріська вхопила його за рукава сорочки. Тремтіння голосу переходило в жах.

— Пожартував же?.. Еге?.. Та швидче бо говори?

— З ким пожартував? Що ти говориш?

У стиснутих напружених пальцях стьожками подралася Дмитрова сорочка. Але цього наче ніхто й не помітив.

— Не брав? Хто ж тоді нашого Тодосика взяв?

— Як? Хто? Коли?

Переплуталися схвильовані запитання з тремтячими відповідями.

— Пішла ото я від тебе ввечері й лягла з Тодосиком спать у хижці, як і завжди. Там інколи спить і молодша братина, але вчора не лягала чомусь. Заснула. Я сплю чутко й тільки заплаче дитина, зараз же прокидаюся. Вчора дитина не плакала і я проспала аж до світу. Лапнула в ящиківі — дитина завжди в ньому поруч спить — аж нема. Сюди, туди — нема. Думала, що ти пожартував і прибігла оце.

— А брати дома?

— Ні. Брати ще вчора опівдні поїхали на море.

— Може ти погано шукала?

— Ні, всюди обнишпорила... Де ж мій Тодосик?

Скрикнула, заплакала й побігла з хати. Дмитро похапцем одягся й теж за нею. Ввесь ранок обоє нишпорили - шукали дитинча. Дмитро на березі моря, а Пріська на шляхах суходолу.

Разом із сонячним ранком по Дорганях повзла цікава чутка:

— Дмитро Стерегієнко, щоб не брати Пріську, викрав байстрия і втопив його в морі.

Брати Шпуляки розпиналися де тільки можна.

— Вони розумні оті каператори! Знає, що совєцький закон заставить ліменти платити та й кінець у воду.

Хтось догодливо довів про це Пріській. Дівчина миттю розшукала Дмитра.

— Тепер я все знаю! Все зрозуміла!.. Ти нарочито й прикинувся вчора ласкавим, щоб запаморочити мені очі!.. Будь же ти проклятий!.. Віддай дитину!..

З дико вириченими очима, близька до божевілья, дівчина вп'ялася в Дмитра. Шматтям полетіла його одежа.

— Стривай!.. Чи ти при своєму розумі? Спитай он хоч і в матері, де я був, або в дядька Демида.

Але хіба людина в такому стані прислухається до цього. Відірвав від себе, а Пріська почала в безтямі гризти пісок на землі.

Догодливі молодці знову дали інший напрямок її думкам :

— Може цигани дитину вкрали. Це інколи трапляється.

Дівчина й тепер повірила та кинулася в степ на шляхи. Брати Дугирі з моря ще не поверталися. Брати Шпуляки зловтішно раділи.

— Прийде міліція, арештує Стереґієнка й коперації капут у Дорганях. Душогубові вже ніхто ніколи не повірить.

Із важким почуттям на душі Дмитро відправився в море з дядьком Демидом ламать посуду. Той по дорозі розважував парубка.

— Недзя так, голубок. Небольшое проісшествіє і ти вже повісив голову. Рибалка повинен бути ероєм. Що ж касація дитини, тут діло плювок. Приїдимо додому й незаконнорожденний твій знайдеться.

Підїхали до мілини.

— Почньом з гачків.

Дмитро правував стерном, а Демид умілим рухом зірвав якірець біля буйка й почав витягати цілу низку віжок, з'єднаних між собою поземно й обвішаних голандськими гачками. Приказував :

— Ось пудів у п'ять білюгу як піймаємо. Стривай, щось є!..

Радісно скрикнув, а в другу мить дико й хрипко :

— Во!....

— Що там таке? — тривожно запитав Дмитро. Дядько Демид, тримаючи руки за причілком баркаса, повернув до нього обличчя. Добротливе завжди, воно зараз перекошилося від невимовного жаху. Очі виричилися. Дмитро перелякався й кинув стерно. Баркас крутнуло. Демидові руки механічно потягли за собою віжки й поверх причілку зателіпалося на голандському гачкові мертве дитинча. Маленьке, голе, посиніле з проштрикнутим животиком.

Дмитро скрикнув і влип у чардачок. У нелюдському жахові закам'янів. Далі з риканням сіпнувся до немовляти. Вхопив його й притулив до грудей, наче намагаючись повернути життя. З рота йому вилітало якесь звіряче виття :

— Ай!.. ай!.. ай!..

Ламать сіток не стали, а рушили до селища. Подорожній вітер міцнішав і швидко погнав баркас. Не розмовляли. Виричавши божевільні очі, Дмитро тихо колисав на руках трупик, а Демид розгублено вимовляв одні слова :

— Да... історія...

Вже коли біля берега кинули якір він додав :

— Да... Рибалки народ — звір.

Стемніло. Вітер зміднів дужче. Море клекотіло. Починалася шурга...

Дмитро, не промовивши жодного слова до Деміда, рушив манівцями до своєї хати. Але не доходячи за сотню кроків, повернув до кручі, туди, де завжди вони зустрічалися з Пріською. Сів на шпилику, міцно притулив до грудей холодне тільки й так нерухомо застиг. Наче краплини розпеченого олива, мізок довбали уривкові думки :

— Хто винен?.. Брати... Я... Пропало життя.

Під ногами ревла море. Здавалося, що там рвуться струни безлічі басоль. Ці згуки нагадували рикання грізного протесту. По під кручею шугонув скажений подих вітру й обізався вдалині тоскним скиглінням. Здалося, що там заплакала малесенька дитина. Дмитро здрігнув. У вухах йому виразно залящали давні слова політкеровника :

— Побідить той, хто непохитно бореться до кінця.

Зав'язалися болісні думки.

— Не треба... Я не можу. Боягуз я... Колиб я прослужив у армії ще років три, то може б... Тепер не хочу. Не треба... Тут звірі, не люди.

Дмитро підвівся й почав спускатись на беріг.

Назустріч ударили грізно-молочаві хвилі. Міцно тримаючи біля грудей мертве тільце, Дмитро рушив у воду. Хвилі намагалися збити його з ніг, але парубок утримався. Зробив кілька кроків. Не затуляючи рота, віддався на ласку хвиль.

На молочавому гребні промайнула темна пляма і все зникло.

Над тим місцем тільки вирували - пінилися хвилі.

Ів. Андріяко

ГРАДОВИЦЯ

Шалений вітер, мов бандит,
Схопивсь з барлогу, гонить хмари,
Вже кучері вербових віт —
І от уже громові вдари,
І чийсь сліпучий в хмарах меч,
І раптом крижана картеч —
Град!..
Січе шаблями злякані жита,
В селі по шибах — дзень, та-та!
До краю б'є:
— Мое —
Не д-дам назад!

... Принишк в ярах вдоволений бандит.
Далека хмара позіха без голосу.
На чолі у землі крижана віспа й піт,
А на землі — ні колоса:
Все з пилом змішане, потрощене лягло.
Об землю грудьми вдарилося село.

Михайло Мік

* * *

Такі знесилені рядки листа,
Де пише батько: „хворий — приїзди“,
Що біль колючим реп'яхом у горлі став,
Вкриває очі кришталевий дим...
А вдома в клуні запнута рядом
Труна стояла, де чужі снопи.
На віку І.Н.Ц.І. й череп під хрестом...
А в шпарку промінь бив — золотосяйний спис.
Червоний мак мені кивав з межі.
— „Ладнати човна час“... — Старий всміхнувся з під вій.
Такий мені чужий,
Такий до смерти свій...

Михайло Мік

Чернівці.